

NICOLETA BOTEZ
Universitatea „George Bacovia”
(Bacău, România)

**ASPECTE ALE DINAMICII TERMINOLOGIEI
TURISMULUI ÎN LIMBA FRANCEZĂ
CONTEMPORANĂ**

ABSTRACT:

La terminologie est un ensemble de notions, un ensemble d'expressions dénommant dans une langue naturelle des notions relevant d'un domaine de connaissances fortement thématisé. Le terme est un symbole, un stimulus physique représentant conventionnellement une notion ou un objet individuel. La convention peut être explicitée sous la forme d'une norme. Elle s'établit dans les meilleurs cas par consensus et se perpétue dans la formation au métier, comme on le voit dans les vocabulaires artisanaux, agricoles, industriels, touristiques. Mots clés: langue spécialisée, socioterminologie, terminologie, aménagement linguistique.

Legătura antropologică între exercițiul vorbirii, eliberarea mâinii și trecerea la condiția umană se pare să se fi încheiat demult. Din acest punct de vedere, rolul muncii în evoluția primelor forme de vorbire este evident un central. Stocul de cuvinte în limbile vii, funcționale a crescut permanent. În țările puternic industrializate, apar mai multe cuvinte noi în ateliere, birouri de studiu, în laboratoare decât pe străzile orașelor sau în mediul rural. Chiar și comunitățile de periferie ale marilor orașe dau dovadă de creativitate manifestându-și identitatea, alta decât una obișnuită, dar ceea ce inventează ei nu ține totuși de gândire.

S-a făcut această introducere pentru a putea afirma că limbile care țin de muncă, manuale, tehnică, știință, intelect constituie obiecte de studiu privilegiate datorită caracterului lor dual: mijloc de socializare și unealtă eficace. Studiile asupra limbajului obișnuit pun accentul pe mijlocul de socializare, deoarece ele se bazează pe codul împărtășit de o comunitate socială și lingvistică foarte extinsă. Limbajele muncii corespund unor grupuri sociale mai reduse, ale căror membri împărtășesc preocupări analoge pentru a se înțelege, a colabora, a negocia, a-și repartiza sarcini de lucru, a inventa împreună și a construi etc. Imediat ce ne îndreptăm atenția asupra limbajelor muncii vom întâlni grupări de cuvinte cărora li s-a dat un sens precis. Aceste vocabule precise, care fac trimitere directă la un anumit lucru, obiect sau activitate te opresc de la dorința de a căuta cuvântul cel mai potrivit, și asta pentru că ele desemnează foarte exact ceea ce trebuie să exprime. Ele ne ajută astfel să evităm neînțelegerile, impreciziile, quiproquo-urile. Ele poartă denumirea de termenii. Pe ei trebuie să-i cunoaștem foarte bine pentru a munci împreună, căci munca se efectuează în cadrul unui contract social și nu numai a unuia financiar: numeroase meserii sunt periculoase și interlocutorul în astfel de situații trebuie să fie unul demn de încredere. Trebuie ca cei ce se întâlnesc față în față în cadrul unei meserii să știe să vorbească aceeași limbă. Cuvintele precise ale acestui limbaj sunt astfel termenii contractului de muncă. În aceste condiții termenii se impun. Toți acești factori ajung să creeze sectoare lexicale reglementate. Aceste vocabulare funcționează într-un mod privilegiat și ele ilustrează

o funcționalitate aparte a limbii, o funcționalitate care se situează la antipozii celei ce caracterizează discursul poetic.

Conceptul de dinamică a limbii

O limbă este un sistem de semne orale și/sau scrise legate de o istorie și o cultură anume. Definită ca variație a unei limbi atât în *diacronie*, deci în evoluția ei de la o perioadă istorică la alta, cât și în *sincronie*, adică în manifestările ei sincronice diversificate, dinamica limbii este un concept supraordonat celor de evoluție sau de schimbare, dar și de varietate sau diversitate. Pentru a studia dinamica unei limbi trebuie abordate două aspecte: sistemul într-un anumit moment dat și sistemul în dezvoltarea sa de-a lungul trecerii timpului. Eugeniu Coșeriu afirmă în acest sens că „dacă se ține seama de caracterul parțial al oricărui act lingvistic, există numai aspectul diacronic, adică dezvoltarea continuă, în timp ce celălalt aspect, cel sincron, pentru o limbă considerată în totalitatea sa, constituie mai curând o abstractizare științifică necesară pentru a studia modul cum funcționează limba” (*Introducere în lingvistică*, p. 73-74).

Se poate considera astfel o limbă ca fiind mai mult sau mai puțin stabilă. Limba reprezintă totuși un sistem static, caracterizat printr-o anumită structură. Aspectului de sincronie îi corespunde disciplina numită *gramatică* și care în sensul amplu al termenului este descrierea sistemului unei limbi; aspectului de diacronie îi corespunde istoria limbii. Aspectul de diacronie se referă la diferite *stări* succesive ale limbii. Astfel orice limbă *vie* sau vorbită în mod real, se află într-o mișcare perpetuă: în fiecare moment au loc în limbă un număr indefinit de schimbări sau de inovații individuale.

Limba se află permanent într-un proces de evoluție, ce poate fi mai ușor înțeles dacă îl asemănăm cu ciclul evolutiv al unei specii de ființe vii, care are în principal patru etape, și anume: formare, dezvoltare, stabilizare, dispariție (extincție sau transformare). Evoluția unei limbi se desfășoară foarte lent, pe perioade de timp de ordinul sutelor de ani, dar etapele menționate caracterizează evoluția majorității limbilor care au fost în uz de-a lungul timpului în diferite părți ale globului. Cele mai multe limbi folosite în timpurile vechi au dispărut complet.

În altă ordine de idei, limbajul scris sau vorbit este singura modalitate de materializare a gândirii noastre discursive, cea care se bazează pe enunțuri pentru a exprima concepția noastră despre lume. El se împletește cu procesul de gândire și are ca scop să cristalizeze produsul acesteia și să îl „traducă” în așa fel, încât să fie înțeles și de alte persoane. Cu ajutorul limbajului gândirea umană își pierde caracterul inefabil și trece printr-un proces de sublimare, al cărui rezultat este cuvântul scris sau vorbit. Scopul limbajului este, așadar, de a facilita comunicarea interumană pentru ca oamenii să poată să schimbe între ei cunoștințe, experiențe de viață și orice tip de informații care îi ajută să evolueze și să înțeleagă bine mediul în care trăiesc. Pe scurt, rolul principal al limbajului este să realizeze transmiterea rapidă și mai ales corectă a unor enunțuri care sunt produsul gândirii. Între limbă și limbaj există permanent o strânsă interdependență, iar această relație prin care cei doi vectori, limba și limbajul, se influențează reciproc trebuie avută permanent în vedere atunci când se studiază dinamica unei limbi.

Limba a fost creată doar în vederea discursului, dar se pune întrebarea ce anume separă discursul de limbă sau ce anume ne permite ca, la un moment dat, să spunem că limba intră în operațiune în discurs? În limbă avem concepte variate, preexistente, adică îmbrăcate într-o formă lingvistică. În anumite condiții, favorizate de dorința de comunicare, aceste concepte vor deveni părți esențiale într-un discurs. Discursul constă, chiar în mod rudimentar și pe căi pe care le ignorăm, în manifestarea existenței unei legături între conceptul de *limbă* și conceptul de *termen*. Conceptul general de limbă sau, mai bine zis, limba în general este o abstractizare a noastră, de fapt, se constată numai

acte lingvistice individuale mai mult sau mai puțin asemănătoare. Limba este, așadar, un ansamblu de acte lingvistice identice ale comunității de indivizi, un sistem de izoglose, stabilit convențional, care însumează ceea ce este comun expresiilor unei comunități sau chiar și unui singur individ în epoci diferite. Limba se manifestă ca un ansamblu de acte lingvistice virtuale comune: în conștiința fiecăruia dintre noi există limba ca sistem, ca model, și același model există, de asemenea, deși nu în formă total identică, la celelalte persoane care aparțin comunității. Astfel, actele lingvistice înregistrate într-o comunitate sunt doar mai mult sau mai puțin comune, dar suficient pentru a le considera din punct de vedere științific, făcând abstracție de aspectele care le diferențiază. Din punct de vedere lingvistic, limita dintre „limbi” este convențională, așa cum este limita dintre dialecte: depinde de izoglosele care se iau în considerare, căci aproape nu există izoglose care să coincidă exact pe un anumit teritoriu.

Referindu-ne la conceptul de dinamică a limbii se poate spune că limba cunoaște o permanentă transformare și în același timp o evoluție din punctul de vedere al timpului, dar și al spațiului. Limba cunoaște totodată o dinamică din punctul de vedere al dezvoltării societății umane în ansamblu. Limba se transformă și evoluează odată cu apariția noilor tehnologii. Limba evoluează odată cu evoluția științifică și tehnologică a societății și totodată datorită schimburilor dintre comunitățile umane.

În urma unei analize din perspectiva *diacroniei*, dar și a *sincroniei* se poate considera că limba franceză este o limbă dinamică și deschisă schimbărilor, ceea ce implică, printre altele, o mobilitate mare a vocabularului, mai ales în condițiile extralingvistice speciale, cum sunt cele de după 1990, prin introducerea unor sensuri necunoscute înainte și *migrarea* unor cuvinte din *lexicul specializat spre lexicul comun*.

În acest sens putem afirma cu certitudine că terminologia din domeniul turismului în limba franceză, a cunoscut o dinamică remarcabilă cu precădere după anii 1990. Văzută din punct de vedere lingvistic, această terminologie nu apare mai întâi ca un ansamblu de noțiuni, ci ca un ansamblu de expresii denumind în limba franceză noțiuni, relevând un domeniu de cunoștințe puternic tematizat. Aceste expresii sunt pur lingvistice (ca și cuvinte sau grupuri de cuvinte), pur extralingvistice sau mixte. Punctul lor comun este de a denumi și nu numai de a desemna; a desemna înseamnă doar a arăta, în timp ce denominarea este maniera de a spune pe nume unui obiect sau unei clase de obiecte.

Limba este deci considerată în densitatea ei sincronică. Este vorba aici despre întrepătrunderile straturilor sincronice studiate pentru a ține cont de varietățile de întrebuințări ce participă la reconstrucția limbii în schimburile comunicaționale, astfel spus, în *interacțiuni discursive*. Cauzalitățile externe, studiate în mod obișnuit de sociolingviști și reperate la indicatori clasificați pe vârstă, sex, poziție socioeconomică și culturală etc., sunt luate în considerație odată cu factorii comunicaționali (situații interlocuționare, bilingvism sau plurilingvism).

Credem că este necesar să se precizeze ce se înțelege prin terminologie. Această disciplină nouă a lexicologiei se ocupă de studiul termenilor, mai precis de vocabulele ce servesc pentru a vehicula semnificații reglate social și introducerea acestora în practicile instituționale sau în corpusuri de cunoștințe. Studiul diacronic asupra termenilor are de-a face cu circulația cunoștințelor și se referă la istoria științelor, tehnicilor discursurilor reglementate din punct de vedere social, la istoria ideilor. Cele două orientări, sincronie și diacronie, ne obligă să reintegrăm în descriere variațiile. În aceste două cazuri, așa cum notează Marie-Françoise Mortureux, este vorba „d'examiner les termes dans leur fonctionnement sociolinguistique” și această funcționare „révèle des variations, qui ne sont ni nécessairement <fautives> ni aléatoires, mais reliées à des situations de communication” (2001). Noțiunea de variație se opune a priori monosemiei și univocității terminologiilor.

Terminologia ca disciplină este definită drept „studiul științific al noțiunilor și termenilor în folosință în limbile specializate”. Prin limbă de specialitate se înțelege un subsistem lingvistic, care utilizează o terminologie și alte mijloace lingvistice și care vizează nonambiguitatea comunicării într-un domeniu anume. Terminologul este un specialist al disciplinei terminologice la fel ca și lexicograful. Pentru Teresa Cabré „la terminologie se préoccupe d’abord de la relation entre l’object réel et la notion qui le représente” (1998:31).

Limba generală este aceea de care oamenii se servesc în viața de zi cu zi, în timp ce folosirea limbii specializate este restrânsă doar la domeniul specialiștilor pentru a favoriza comunicarea fără ambiguitate în domeniul lor specific de activitate. Claritatea și precizia unei astfel de comunicări depinde de terminologia și frazeologia folosită în domeniul respectiv.

Terminologia nu constituie un scop în sine, ci apare mai degrabă ca o disciplină în sânul altor discipline: disciplina traducerii, în principal, dar și disciplina predării limbilor străine, redactarea științifică și tehnică etc. Inflația de informație și prelucrarea sa automatizată contribuie în mod special la dezvoltarea terminologiei ca știință. Informația științifică și tehnică reprezintă astăzi o materie primă abundentă și prețioasă pentru dezvoltarea acestui domeniu lingvistic.

Înflorirea noilor tehnologii a suscitat apariția unor noi nevoi lingvistice. Cercetările științifice și tehnologice conduc la dezvoltarea de noi concepte care induc apariția de noi denumiri. Comunicarea și transmiterea cunoștințelor inovatoare cer recunoașterea unor noi intersecții de schimburi specifice, tehnice, culturale și comerciale. Ajunși aici ne putem lovi de problema multilingvismului ce reclamă normalizarea tuturor elementelor care fac posibile transferurile în comunicare, adică sistemele și unitățile fundamentale de transfer (echivalentele). Creația științifică și tehnică este o emanație, în majoritatea situațiilor, a țărilor dezvoltate și transferurile de cunoștințe tind să se facă adeseori unilateral. Guvernării recurg cel mai adesea la o politică lingvistică severă pentru a incita crearea de noi termeni și perpetuarea parcursului limbii ca mijloc de exprimare. Marile transformări care au loc în cadrul relațiilor internaționale nu vor fi benefice decât dacă ele se bazează pe terminologie. Trebuie găsite soluții pentru crearea, unificarea și internaționalizarea unei terminologii care să răspundă exigențelor unei societăți moderne. Asortarea unei terminologii trebuie să-și bazeze strategia pe crearea unor bănci de date și pe normalizarea termenilor. De unde necesitatea creării unor organisme oficiale pentru a administra această terminologie. Ultimele decenii arată cât de mult știința și tehnologia și-au dobândit un înalt nivel de exprimare lingvistică. Ele se află în centrul dezbaterilor din domeniu antrenând după ele câmpurile lexicale noi. Textele de tradus se multiplică și complexitatea conținutului crește. În paralel dicționarele nu mai răspund exigențelor traducătorilor. Fiecare din cei implicați în domeniu știe că o traducere este pertinentă dacă traducătorul dispune de o terminologie adecvată.

În construirea unei terminologii sunt necesare mai multe etape:

- a) colectarea unui *corpus de expresii* plecând de la cele ce constituie cunoștințe;
- b) efectuarea unui *studiu lingvistic* cu scopul de a defini *semnificatul* noțiunilor;
- c) *normalizarea semantică* care duce la un prim pas de *ontologie* a domeniului.

Dacă se consideră terminologia ca o „știință terminologică”, ea poate fi definită ca un domeniu în care se intersectează diferite moduri de cunoaștere care studiază conceptele și reprezentările prin intermediul termenilor. În studierea terminologiei se unesc trei concepte distincte:

- a. ansamblul de principii științifice și norme care se ocupă de studiul termenilor;
- b. ansamblul de directive pe care le găsim în lucrările terminografice;
- c. ansamblul de termeni care se găsesc, funcționează și se uzitează într-un domeniu specific anume.

În cursul anilor optzeci, sec. XX rețele internaționale de schimburi de date din domeniul terminologiei au fost constituite puțin câte puțin peste tot în lume. Demersurile foarte importante sunt de ordin științific și mai ales economic. Terminologia, considerată mai precis în cadrul sferei francofone, reprezintă, de asemenea, de câțiva ani buni, un demers cultural și politic. Începând cu anii șaizeci, în mare parte sub impulsul Québecului, terminologia s-a aflat în centrul noțiunii de *politică lingvistică*.

Franța mai întâi, și apoi Comunitatea Franceză din Belgia au ținut pasul cu Québec-ul pentru a încerca să definească marile axe ale unei politici terminologice pentru limba franceză. Această dezvoltare se datorează voinței statelor francofone de a substitui echivalenți francezi termenilor proveniți din limba engleză care invadau domeniile științei și al tehnicii.

O politică terminologică bine înțeleasă se preocupă de limba specializată. Cercetătorii în domeniu și totodată inovatorii tind să creeze noi obiecte și concepte. Acestea variază între 4000 și 10000 în fiecare an. În măsura în care cercetarea și inovația tehnologică se face astăzi în limba engleză, se are totodată în vedere crearea de noi termeni destinați și desemnarea de noi referenți. De aici apare importanța de a traduce sau adapta în franceză aceste neologisme engleze. De exemplu *ordinateur* a înlocuit cuvântul englez *computer* din 1995 la cererea lui IBM-FRANCE. În ceea ce privește cuvintele *laser*, *radar*, *transistor* sau mai recent, *céderom*, ele au devenit astăzi cuvinte franceze, chiar dacă pleacă de la creații terminologice anglo-americane.

Adevăratul obiectiv al politicii terminologice nu constă în a face o vânatoare sistematică a cuvintelor așa-zise *franglais* (frangleze). El constă mai degrabă în a răspunde cererii profesioniștilor (în special a traducătorilor), creând condițiile necesare pentru a le permite să dispună de un corp de termeni utilizabili în franceză, în numeroasele limbi de specialitate.

Primul suport al informației este limba. De măsura în care materia lingvistică este bine stăpânită și controlat întrebuințată, ceea ce înseamnă utilizarea unei terminologii coerente, stabile, lipsite de ambiguitate, depinde dacă informația este convenabil transmisă și prelucrată (tradusă, rezumată, indexată). Ameliorarea transmiterii informației face indispensabil un minimum de *reglementare terminologică*. Amenajarea terminologică trebuie discutată în contextul amenajării lingvistice ca un proces ce poate să răspundă unor obiective care pot să difere unele de celelalte. Din ansamblul lingvistic pot fi amintite următoarele acțiuni: ameliorarea calității limbii prin corectarea și îmbogățirea limbii vorbite și scrise; modernizarea lexicului și în special a terminologiei din diferite domenii de specialitate; simplificarea stilistică în contextul industriei limbii.

În amenajarea lingvistică un rol deosebit îl are **neologia**. Văzută din perspectiva lexicografică, **neologia** nu este nimic altceva decât înregistrarea de cuvinte noi sub presiunea nevoilor de denominare, de expresie și de comunicare. Un neologism este un termen creat recent, împrumutat dintr-o limbă străină sau din alt domeniu, sub presiunea unor lacune în posibilitățile de denumire și deci de comunicare într-un anumit domeniu. Limbajul tehnico-științific este, evident, sectorul cel mai dinamic al limbii și activitatea terminologică pune în centrul preocupărilor sale actualizarea continuă a fondului existent: repertorierea și analiza neologismelor în vederea difuzării lor, a punerii lor la dispoziția traducătorilor și a redactorilor de texte de specialitate sau, adeseori crearea de noi termeni.

În fața volumului tot mai mare de masă documentară, a dispune de resurse terminologice înseamnă a putea desemna noi concepte și a transmite fără ambiguități sau pierderi de sens, ceea ce le permite cercetătorilor să publice și să comunice, iar întreprinderilor să-și asigure o politică coerentă de difuzare a produselor. Avantajul de a dispune de o terminologie de referință devine o necesitate, de îndată ce textele sunt produse de sisteme informatizate. Dacă gândirea umană se poate adapta la preciziile limbajului, fie el și tehnic, mașina are nevoie de univocitate. Și numai băncile de date terminologice pe suport informatic sunt în măsură să satisfacă nevoile de tratament automat al limbajului.

Un corpus terminologic nu este un simplu alfabet, vehicul neutru al unor informații. El este un subansamblu specific, care, în interiorul unei întreprinderi, de exemplu, dezvăluie domeniile conceptuale create sau doar folosite prin activitatea sa, este o „vitriină lingvistică” a activității întreprinderii respective.

Posibilitatea, mai mult sau mai puțin diferită, de a aborda terminologiile este condiționată de perspectiva din care sunt privite acestea. Pentru cine sunt elaborate terminologiile? Cine este interesat de folosirea unei terminologii? și, oarecum implicit, Cine studiază toate aceste aspecte (specialistul strict, specialiști în teoria cunoașterii, lingviști etc.)? Întrucât investigarea noastră nu se situează pe poziția unei abordări interne cu perspectiva strictă a specialistului într-un anumit domeniu științific, ne vom orienta spre analiza importanței **terminologiilor** pentru grupuri socioprofessionale mai largi, mergând până la utilizarea în limba literară a unor standarde (dincolo de o anumită specializare).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. P. Anger, L. J. Rousseau, *Methodologie de la recherche terminologique*, Regie de la Langue Française, Quebec, 1977.
2. C. Bally, *Le langage et la vie*, 2-e éd., Zurich, 1935.
3. E. Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, 2 vol., Paris, Gallimard, 1974.
4. A. Bidu Vranceanu, *Relațiile dintre limbaje tehnico-științifice și limbaje standard*, Limbă și literatură, III-IV, 1990, București.
5. J. C. Boulanger, *Initiation à la terminologie*, Paris, 1985.
6. F. Bruno, *Histoire de la langue française des origines à nos jours*, Paris 1966.
7. M. T. Cabré, *La Terminologie. Théorie, méthode et applications*, Armand Colin, Les Presses de l'Université d'Ottawa, 1998.
8. Georgeta Ciobanu, *Elemente de terminologie*, Timișoara, Ed. Mirton, 1998.
9. E. Coseriu, *Introducere în lingvistică*, Editura Echinox, Cluj, 1997.
10. R. Dubuc, *Manuel pratique de terminologie*, 3-e éd., Brossard (Québec), Linguatex, 1992.
11. D. Gouadec, *Terminologie. Constitutions des données*, Paris, AFNOR, 1990.
12. M. Foucault, *Les mots et les choses*, Paris, 1966.
13. P. Lerat, *Les langues spécialisées*, Paris, PUF, 1995.
14. Lexitour, *Les 1700 mots des métiers du tourisme*, Bréal, 2003.
15. *Probleme actuale de traducere și terminologie*, Chișinău, CNT, 2002.
16. Alain Rey, *La terminologie. Norms et notions*, Paris, PUF, 1979.
17. G. Rondeau, *Introduction à la terminologie*, Gaëtan Morin, 1984.
18. F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot, 1978.